

PREKINUTO DJETINJSTVO

Nermina Dautbašić

Alma Gabeljić

Mediha Mustafić

Elvisa Haskić

Dželaludina Nukić

Nermina Sejdinović

Azir Osmanović

Sadmir Nukić

Admir Sejdinović

Izdavač:

Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu
Organizacioni odbor za obilježavanje 11. jula 1995,
13. godišnjice genocida nad Bošnjacima
"sigurne zone UN-a" Srebrenica

Za izdavače:

Prof. dr. Smail Čekić, direktor Instituta
Abdurahman Malkić, predsjednik
Organizacionog odbora

Urednik:

Prof. dr. Ismet Dizdarević

Recenzenti:

Dr. Bećir Macić, naučni savjetnik
Mr. Enis Omerović, viši stručni saradnik

Lektor:

Sadžida Džuvic

Fotodokumentacija:

Arhiva Instituta za istraživanje zločina
protiv čovječnosti i međunarodnog prava
Univerziteta u Sarajevu

DTP:

Merima Kurtović

Dizajn konsultant:

Asim Đelilović

Štampa:

Svjetlost Fojnica

Tiraž:

500 primjeraka

PREKINUTO DJETINJSTVO

Nermina Dautbašić

Alma Gabeljić

Mediha Mustafić

Elvisa Haskić

Dželaludina Nukić

Nermina Sejdinović

Azir Osmanović

Sadmir Nukić

Admir Sejdinović

Sarajevo, 2008.

SADRŽAJ

Predgovor 7

Nermina Dautbašić 13

NEKAD I SAD 15

Alma Gabeljić 25

NI KRIVA NI DUŽNA 27

Mediha Mustafić 35

GENOCID PRIJE GENOCIDA 37

Elvisa Haskić 41

TRNOVIT PUT ODRASTANJA 43

Dželaludina Nukić 53

ZAŠTO BAŠ MI? 55

Nermina Sejdinović 69

ŽIVOT I SREBRENICA 71

Azir Osmanović 79

GENOCID I JA 81

Sadmir Nukić 91

SVJEDOČENJE 93

Admir Sejdinović 107

MOJE SJECANJE NA ONO

ŠTO SAM PREŽIVIO 109

Pogovor 113

POMOZIMO IM DA USPIJU 113

PREDGOVOR

Užasi viđeni očima djece

Sjećanja djece na strahotne dane Srebrenice potresni su dokumenti o zločinima četnika. Djeca su doživjela i duboko utkala u sebe bolne trenutke rastajanja od najbližih, od očeva, braće, daidža i adža, od dobrih ljudi koje su sretali u sretnim danima Srebrenice. Vidjeli su kolone očeva i braće koji su nasilnici tjerovali u smrt. Sklanjali se, pripijeni uz majke, od razarajućih i smrtonosnih granata u mračne podru-me. Osjetili su mučninu gladovanja i smrzavanja, doživjeli strahote bježanja iz zapaljenih domova i bolne rezove razdvajanja. Riječi odraslih o svakodnevnim ubijanjima nevinih Bošnjaka, a posebno viđenja ili saznanja o ubijenim očevima, unosile su u njihove čiste dječije duše lomove, duboka osjećanja gubitka i sumnju u ljudskost "časnih srpskih sugrađana". Djeca Srebrenice govore o svojim intimnim do-

življajima, o lomovima u dušama, o željama življenja kao što *"žive svi moji vršnjaci"*, o razlozima povratka u grad u *"kome je zauvijek prekinuto moje djetinjstvo, moje nade, očinska ljubav, prijateljstva..."*. Govore mladi ljudi svoje doživljaje grozomornih dana genocida, govore jezikom u kojem su duboko utkana i uvjerenja i emotivna čistoća njihovih duša i usjekline mučnih sjećanja, ali i unutrašnji protesti protiv nosilaca zla, i ranijih i sadašnjih. U danima odvojenosti od Srebrenice pokušavali su živjeti životom mladog čovjeka, ali nisu mogli. U njima su, skoro svakodnevno, iznicale slike preživljenih događaja, slike umiranja nedužnih, razdvajanja, slike posljednjih pogleda i pokreta očevih i...

I kada su pokušavali "zaboraviti" sve što su vidjeli i (ili) o čemu su slušali od odraslih, kada su željeli dane viđenih strahota "zamijeniti" sadašnjim, da "žive samo za danas" ili "samo za sutra", nisu mogli, jer su usjekline nepravde duboko urezane u njihove duše. Njihove riječi, *"nekako uvijek kad sam mislila da sam sve potisnula, sjećanja su se vraćala i upozoravala da negdje tinjaju u meni i da nikada, nikada neću zaboraviti"*, najbolje ocrtavaju dubinu njihovih tragičnih doživljaja. Ispovijest Medihe Mustafić o smrti

oca reljefna su ilustracija njenih doživljaja, ali i sličnih doživljaja djece Srebrenice koja su ostala bez svojih očeva, bez voljenih roditelja s kojima su, u danima mira, doživljavali radost i sigurnost. Kada je Mediha vidjela mrtvog oca na rukama amidže, kaže da je *"nestalo sve što je do tada u meni bilo, nestalo je vjere u ljude, nestalo je nade za bolje sutra, nestalo je sve što je moju dječiju dušu činilo sretnom"*. Rastanak s ocem, kaže Sadržaj Nukić, *"bio je bolan"* i da nikad neće iz njegovog srca biti izbrisan. *"Pri rastanku zagrlio me je tako da i dan-danas osjećam ubod njegove brade u moje tada dječjačko lice i rekao nam je: 'Halalite mi i ja vama halalim – ne zna se šta se može dogoditi.'" Dželaludina Nukić imala je samo 11 godina. Gledala je svojim dječijim očima prizore zločina. Gledala je kako "Babo odlazi u drugi red pored ceste u Potočarima, a mi u autobus. Gleda i govori da će sve biti dobro, ali oči su mu suprotno govorile. Ulazim u autobus, plačem, vrištim, a moj babo ostaje. Gledam ga, posljednji put. Sve pamtim, 11 mi je godina, 11. je juli, 16 sati i 30 minuta." I tada je, kao i sada, tražila odgovor na pitanje "zašto?". Dželaludina se i danas pita o razlozima ubijanja nevinih ljudi, pa kaže "zašto su to ljudi uradili drugim ljudima. Kako su mogli, kako čovjek može ubiti čovjeka i živjeti kao da ništa uradio nije,*

kako on spava, šta priča svojoj djeci šta je radio? Da li i svojoj djeci govori da i oni tako trebaju raditi ili to čuva samo za sebe? Kako spava, da li sanja mog babu i hiljade očeva koje je ubio, da li razmišlja o njihovoj djeci?"

Vratili su se u Srebrenicu, u grad svoga rođenja i djetinjstva, u grad u kome su u danima zla vidjeli sve što je tuđe njihovim unutarnjim, pleđenim, čovječnim izlivima, sve ono što je sobom donosilo umiranja, prodorni tutanj razarujućih granata i bombi, zgarišta, golgotu progona, bolnost rastajanja. Vratili su se i sobom donijeli duboko urezana sjećanja na dane genocida, na dane čemera, gladovanja i smrzavanja, na dane nestajanja i ubijanja njihovih očeva, braće, rođaka i... **Nermina Dautbašić, Alma Gabeljić, Mediha Mustafić, Elvisa Haskić, Dželaludina Nukić, Nermina Sejdinović, Azir Osmanović, Sadržir Nukić i Admir Sejdinović** donijeli su svom gradu ne samo usjekline boli već i spremnost da Srebrenici vrate njen sjaj, njen iskon, njenu povijesnu veličinu. Oni neće, a i ne mogu zaboraviti sve nevolje kroz koje su prošli.

Iz njihovih iskaza izvire i osude zločina i nerazumijevanje razloga ubijanja i progona nevinih, i konflikti između potrebe za sretnim živ-

ljenjem i nemogućnosti zaborava doživljenih grozota. Admir se sjeća užasa i kaže: "To je bila noć strave i užasa. Majka i tetka nisu nikako spavale, jer su četnici maskirani u odijela vojske ulazili među narod i odvodili muškarce, žene, djevojke i djecu. Ja sam pokušavao zaspati, ali uvijek bi me probudio neki zastrašujući vrisak, kao da nekog kolju."

Istovremeno izvire vapaji za pravdom i spoznaja da pravde nema, te potreba za povratkom i strah od očekivanih naviranja ranijih bolnih sjećanja i osjećanje promašenog djetinjstva, ali i uvjerenje o mogućnosti prevladavanja osjećanja mukotrpnih doživljaja iskorjenjivanjem zlih početaka i sadašnjih koraka nastavljajući genocidnih namjera i postupaka. Oni ne mogu zaboraviti zločine drugih i nerazumijevanje onih koji su, da su htjeli, mogli spriječiti ljudsko nasilje. Oni se neće smiriti sve dok posljednji zločinac (koji i sada šeta Srebrenicom) ne bude procesuiran.

Mladi povratnici nisu imali ono što su njihovi vršnjaci imali. Nisu osjetili radosti djetinjstva. "Nisam", kaže Elvisa Haskić, "imala djetinjstvo, nisam bila tinejdžer i nikad neću imati normalan život koliko god se trudila, a za sve to je kriv rat. Nakon svega ponovo živim u Srebrenici i imam snage svaki dan gledati u oči ljudima koji su mi uništili ži-

vot." To su riječi mladih ljudi koji su rasli i izrasli iz nevolja, koji nose duboke usjekline genocida, koji su i sada, nakon povratka u rodni grad, suočeni s nosiocima zla. Njihove riječi govore o traumatskim doživljajima, ali i o onome šta sada hoće i mogu. Žele i mogu da njihova Srebrenica "grad koji je nekada bio rame uz rame s Dubrovnikom", koji je bio "nekada stjecište trgovaca i zanatlija", bude opet grad iskonske ljepote, bogatstva i ljudske plemenitosti. Oni vjeruju da "ako Bog da bit će opet" Srebrenica ono što je bila i što može i treba biti: **mjesto vječitog sjećanja na dane genocida i mjesto mirom, radom i napretkom ispunjenog življenja.**

Prof. dr. Ismet Dizdarević

NERMINA DAUTBAŠIĆ

Nermina Dautbašić rođena je 20. 9. 1982. u Brezovicama, općina Srebrenica, gdje je i živjela do početka agresije. Od 1993. živi u Srebrenici "Sigurnoj zoni UN-a". U julu 1995. protjerana je iz Srebrenice gdje je u genocidu nad Bošnjacima Srebrenice izgubila oca i mnogobrojnu rodbinu. Od 1995. do 2006. živi u Tuzlanskom kantonu sa majkom, braćom i sestrama. Nakon što je diplomirala na Prirodno-matematičkom fakultetu u Tuzli 2006. vraća se u Srebrenicu gdje živi i radi. Nakon 13 godina od genocida još uvijek traga za kostima svoga oca.

NEKAD I SAD

Gledam. Bijeli nišani. Nevini svjedoci ljudske zlobe. Gledam. Šutim. Razmišljam. Da li je moguće da sam ponovo došla ovdje, u Potočare, u Srebrenicu? Je li moguće da sam se nakon svega vratila na početak svih mojih patnji? Je li moguće da ponovo počinjem život pored ljudi koji su prije trinaest godina imali samo jedan cilj? Ljudi kojima je u očima bila muslimanska krv. Ljudi čiji se uspjeh mjerio što okrutnijim načinom ubistva čovjeka, žene, starca, djeteta... Šta je sada u njihovim dušama? Je li to sada samo pod pritiskom potisnuta njihova strast za ubijanjem Bošnjaka ili...? Možda ima onih koji se kaju, a ostali? Boje li se Božije kazne ili i dalje likuju gledajući u Bošnjake i bošnjačke povratnike i kliču od svoje zlobe što su im ubili brata, sina, oca, muža...

Gledam u majke koje su izgubile sinove, muževe i pitam se otkuda im tolika snaga. Možda u

svojoj borbi za istinom skupljaju i zadnje atome snage kako bi barem najodgovorniji za stravični genocid nad Bošnjacima Srebrenice došli pred lice pravde. Možda je njihovo srce crno od tuge i nemogućnosti da prihvate gubitak svoje djece, muževa, očeva... Pitam se da li su uspjele prihvatiti gubitak svojih najmilijih. Ili možda, kao prave Bošnjakinje, samo prihvataju sudbinu i mole dragog Boga da njihova djeca, muževi i očevi nađu smiraj u Memorijalnom centru u Potočarima. Divim im se. Nadam se da će uvijek biti strpljive i istrajne kako bi istina ugledala lice pravde.

Nakon dvanaest godina od stravičnog genocida, koji je zauvijek obilježio moj život, vratila sam se u mislima na početak, kao da na neki način ponovo preživljavam sve te patnje. Trebalo je zaista mnogo vremena da skupim dovoljno snage i vratim se u grad u kojem je zauvijek prekinuto moje djetinjstvo, moje nade, očinska ljubav, prijateljstva...

Svih tih dugih dvanaest godina svoju sam bol ljubomorno čuvala, potiskivala, tražila u zaboravu spas. No, uvijek kada bih mislila da sam sve potisnula, sjećanja su se vraćala i upozoravala da negdje u meni tinjaju i da nikada, nikada neću zaboraviti. Opominjala su me sjećanja,

ljudi oko mene... Sjećam se da mi je na prvoj godini fakulteta prijateljica rekla: "Ti, Nermina, imaš tako tužne oči. Ne usudim se bilo šta ti reći, jer svakog trenutka imam osjećaj da ćeš zaplakati ili kao da si upravo prestala plakati." Naravno, ja bih rekla da to nije istina. Ne znam da li sam druge uspjevala slagati ili sam samo sebe lagala, jer su drugi ljudi mogli primijetiti tugu koja je izbijala iz mene.

Svom sam se snagom trudila zaboraviti šta je bilo, nisam željela živjeti u prošlosti, samo sam željela normalno djetinjstvo kao svi moji vršnjaci. Međutim, jedno nisam mogla shvatiti, a to je da je moj život obilježen, da je u njemu posijana ogromna bol i gorčina koja mi, ni tada ni danas, neće dopustiti da imam bezbrižan život kao moji vršnjaci u mjestima koja nisu osjetila užas srebreničke tragedije.

Moje patnje kao da nisu počele početkom rata. Iako sam bila protjerana, bez svog doma, gladovala sam, ali sam imala svog babu, svoju porodicu. Nas šestero djece s babom i mamom preživljavali smo te ratne dane zadovoljno, koliko je to bilo moguće, jer smo imali jedni druge, imali smo svoje oslonce i bilo je nekako lakše preživjeti. Ne znam zašto, ali uvijek sam više bila vezana za babu. Bila sam njegov ponos

u školi jer se uvijek s roditeljskih sastanaka vraćao zadovoljan. Ponosio se svojim najstarijim djetetom, a i ja sam bila ponosna što mi je on babo.

Sada se kao kroz maglu sjećam tih teških dana. Granate, glad, sklonište i dječija igra u svemu tome. Jedva smo čekali to ljeto 1995. Tada je bilo i voća i povrća pa je i glad bila manja. Ono čega se najviše sjećam su borovnice. Svako sam jutro sa sestrama odlazila brati borovnice, bile su lijek za mamu, a mogla nam je praviti i džem koji smo puno voljeli. Tih dana većina posla žene domaćice bila je u babinim rukama, koji je to s poletom radio da bi mami olakšao jer je bila bolesna. Radio je, kuhao, nije se žalio, jedino je želio da nam u potpunosti nadomjesti mamu. Sada kada se sjetim, čini mi se da je uživao u tome, kao da je osjećao da neće još dugo biti uz nas, pa nam je želio što dublje u sjećanje usaditi svoju sliku.

Međutim, jednog jutra, umjesto maminog buđenja, probudili su nas odjeci granata sa svih strana. Počelo je granatiranje grada. Nije više bilo naših veselih krikova, samo krici bola, straha od onog što nas očekuje, ali i nada i vjerovanje u tzv. međunarodnu zajednicu koja će nas štititi, pomagati i spasiti. Međutim, ništa od to-

ga. Ta Evropa, međunarodna zajednica i svi koji su mogli pomoći oglušili su se, ostali negdje daleko skrštenih ruku bez imalo milosti.

Pod udarom granata bježali smo u skloništa u nadi da će neko čuti vapaje našeg Nihada Nine Ćatića koji je jedini obavještavao iz Srebrenice, koji je molio da bilo ko nađe barem malo milosti u svojoj duši i spasi Bošnjake Srebrenice od dušmana, koljača, krvnika. Niko ga nije čuo. Granate su neprestano padale šest dana, a kada smo mislili da su prestale, mama nam je konačno kuhala ručak. Kako je mirisao taj bijeli hljeb dok se pekao u rerni, a mi djeca sjedili i s nestrpljenjem iščekivali da nam mama da dio koji nas slijedi. Odjednom je počelo pucati kao nikada do tada. Samo smo čuli da moramo bježati jer su četnici već u gradu i da se i UNPROFOR povlači. Krenuli smo, a hljeb... ostao je da se peče, ostao je nepojeden, a mi smo gladni bježali žaleći za njim. Trčali smo niz grad bježeći, ne znajući da bježimo u pakao, da se nadamo pomoći izdajnika, prodanih duša. Znam da sam tu noć prenoćila sa svojimima kod očeve sestre, a sutradan... taj dan nikada, nikada neću zaboraviti... rastanak od babe. Nisam bila svjesna da je to bio posljednji put da osjetim toplinu očevog pogleda i zagrljaja.

Bilo je to kod benzinske pumpe u Srebrenici. Razdvajanje muškaraca od žena i djece. Muškarci su išli prema Kazanima odakle su se planirali probiti do slobodne teritorije, do Tuzle. Žene, djeca i stariji muškarci išli su prema Potočarima. Bio je to najteži rastanak u mom životu. Nisam primjećivala da granate padaju niti da svakog trenutka mogu poginuti, jedino što nisam željela je da babo ide od nas, ali je tako moralo biti. Rekao je da idemo u Potočare, a on će prije nas stići u Tuzlu i tu nas čekati. Kao da sam znala da do toga neće doći, gledala sam ga, željela sam da mi ostane što duže u sjećanju. Prišao nam je, zagrlio nas i rekao da slušamo mamu i otišao. Krenuo je i okrenuo se kao da je znao da je to posljednji put da vidi svojih šestero jetima koji će morati da se bore i idu kroz život vođeni majčinom rukom i bez oca. Sageo je glavu i krenuo, a mi... gledali smo za njim i neutješno plakali. Kada smo ga izgubili iz vida, krenuli smo u Potočare.

Prva je noć brzo prošla, ali slijedili su dani i noći straha i užasa. Četnici su, dok im je iz očiju sijevala mržnja, hodali između nas i odvodili djevojke i mladiće. Gdje? U pakao. Druga je noć bila oličenje pakla. Nisam spavala pošto su krici dolazili sa svih strana. Ljudi su vrištali i molili za smrt.

Došao je dan kada smo trebali krenuti. Molila sam Boga da samo stignem do nekog autobusa i krenem, a nisam znala kuda, samo je bilo važno da napustim to mjesto. S nama je bio i mamin amidža, stariji čovjek, kojem su rekli da mora ići iza kuće koja je bila blizu autobusa pa da će oni kamionima za Tuzlu. Krenuo je iza autobusa, a jedan ga je vojnik udario po glavi i kapa mu je spala. Sageo se da je uzme, a isti ga je vojnik ponovo udario i rekao da je ne uzima pošto mu više neće trebati. Vidjela sam da mama plače, ali nisam mislila da amidža neće preživjeti. Uzalud sam se nadala dobru koje nikada nije postojalo u tim srpskim dušama. Ušli smo u autobus i krenuli prema Bratuncu gdje su nas dočekali s psovkama i dizanjem tri prsta. Nisam sigurna gdje je to bilo, ali znam da je vozač usporio, a pored autobusa su prolazili muškarci pogete glave i s rukama na glavi, a pojedini su nosili ranjenike dok su ih četnici udarali puškama i gurali da hodaju. Onda Kravica, četničko leglo. Znala sam samo iz priča da je tu najgore. Tako je i bilo. Zaustavili su autobus, a naoružani četnici ulazili su tražeći pare, nakit i prijetili smrću ako neko nešto ne dadne. Jedan od četnika uzeo je mog malog rođaka, kojem je tada bilo deset godina, stavio mu nož pod vrat tražeći od njegove

majke novac ili će joj ubiti sina. Drhtala sam od straha, a morala sam se sama boriti s njim, jer se majka brinula za mlađu braću i sestre. Konačno, četnik je pustio rođaka i napustili su autobus. Autobus je krenuo dalje put Tuzle. Odjednom su svi počeli gledati sa svoje desne strane, žene su plakale. Bila je to Kasaba i velika ravnica. Uvijek kada naiđem tim putem, sjećam se te ogromne livade na kojoj su sjedili muškarci, naši muškarci, zarobljenici s rukama na glavi. Ne znam koliko ih je bilo, ali činilo mi se kao da ih je više od hiljadu. Gledali su prema nama. Bilo je tako bolno. Ja sam gledala i nadala se da će preživjeti, jer nisam znala da čovjek može biti tako zao i da može imati snage da ubije tek tako nevina čovjeka. U Srbima sam se prevarila jer oni su bezdušnici i ne znaju za vrijednost ljudskog života i ne znaju da je grijeh poželjeti nekom zlo, a koliki je tek ako ga i uradiš. Čemu ih uče u toj njihovoj vjeri ili je i taj pop koji ih krsti kada kreću da ubijaju ljude zalutao na Božijem putu i ne zna šta je istinska pravoslavna vjera...? Allah najbolje zna.

Nakon silnih drama na tom putu strave i užasa uspjeli smo doći do slobodne teritorije i jednu noć prenoćiti na Dubravama kod Tuzle, ali i tu sam noć osjećala strah kao da sam u Potočarima.

Samo više nisam plakala, imala sam osjećaj da sve u meni puca. Više nisam mogla, a ni željela pokazati nekome da patim i plačem. Jedino što sam željela je da moj babo dođe, da ga vidim kako bih imala snagu i potporu krenuti dalje, ali... Otišla sam s mamom, braćom i sestrama u Kolektivni centar u Špionici. Živjeli smo dan za danom u nadi da će se jednog dana odnekuda pojaviti moj babo. Nikakvog saznanja. Svaki put kada bi neko prešao na našu teritoriju, trčala sam, pitala da li je gdje vidio mog babu. Ništa do jednog dana kada je tetak prešao i rekao da su zajedno bili, da je moj otac išao ispred njega i da su ga četnici zarobili. Nadala sam se, pa dobro, zarobljen je, pustit će ga, možda. Dani su prolazili, ali nikada ništa.

Bili su to teški dani jer je mami na teretu bilo nas šestero maloljetne djece. Nisam razumjela zašto toliko plače. Bojala sam se samo da joj šta ne bude jer šta bih onda ja. Morala bih se brinuti za sve njih. Kako? Sada razumijem moju mamu i divim joj se, uspjela je s nama, a sada je već puno lakše. Nisam mogla prihvatiti činjenicu da nemam oca, nisam mogla prihvatiti da mi mama ide na roditeljske sastanke umjesto babe. Vrištala sam, a sada mi je žao zbog toga jer tek sada shvatam i razumijem kako joj je bilo. Tada nisam. Željela sam

samo da imam oca i da se mogu pouzdati u nje-
ga, da mi pomogne kada mi je teško i da dođe po
mene na stanicu kada kasnim iz škole kao što su
dolazili očevi mojih prijateljskih.
Evo me danas, završila sam fakultet, vratila se u
svoj zavičaj da se suočim s onim što se dogodilo
i da oživim sjećanje. Sada sam, kao nikada do sa-
da, sigurna da ne želim zaboraviti, već da ću se
truditi u sjećanje prizvati svaki trenutak. Želim
to sve jednog dana svojoj djeci pričati, moraju
znati kakve zvijeri mogu biti pojedini Srbi i da
uvijek moraju biti spremni suprotstaviti im se.
Nisam sigurna da li se moja braća i sestre sjeća-
ju babe, Srebrenice i onoga što su preživjeli u
golgoti srebreničkog užasa, posebno najmlađa
sestra koja je tada imala samo tri godine. Ona
nije znala šta znači toplina očeve ljubavi, šta
znači imati babu koji će te podržavati i kada se
dižeš i padaš. Jedino joj ostaje da kroz naše pri-
če izgradi neku sliku o njemu koju će imati u
sjećanju. Smije se kada joj pričamo kako nije
htjela jesti kukuruzu i kako je plakala na babi-
nom ramenu govoreći da to ona ne može jesti.
A moj babo! Jedina nada mi ostaje da ga u jed-
noj od masovnih grobnica pronađu, pa da i
njegove kosti nađu smiraj u Memorijalnom
centru u Potočarima.

ALMA GABELJIĆ

Alma Gabeljić rođena je 25. 1.1982. u zaseoku Sućeska, općina Srebrenica, gdje je živjela prije i tokom agresije. Srebrenicu napušta 1995. nakon čega u Tuzli završava srednju školu i Pravni fakultet, na isturenom odjeljenju Sarajevskog univerziteta. Po završetku studija dobija posao u Srebrenici u koju se vraća 2007, gdje živi i radi.

NI KRIVA NI DUŽNA

Ovo je moja priča. Hiljade drugih imaju sličnu, već odavno ispričanu. Svima je poznato ovo o čemu ću govoriti. Jako je bolno prizivati uspomene. Pitam se da li ima neke koristi od toga što pričam. Vjerujem da je sadržana u borbi protiv zaborava i iz tog je razloga želim ispričati. Premalo je to, ali osjećam da je to moja dužnost i najmanje što mogu dati u to ime.

Bila sam uvjerenana da, nakon svega što mi se ovdje dogodilo u djetinjstvu, nikada više neću naći snage da tu opet dođem. Godinama nakon svega same ideje o kratkim posjetama ubijala sam u trenu njihova rađanja, jer sam se bojala vratiti na mjesto gdje su mi na tako surov način obilježili život. Istina da se njegov početak, onaj najsretniji dio koji imam u sjećanju, dogodio upravo ovdje, ali sve to blijedi pod sjenkom ratnih strahota koje su, eto, baš u Srebrenici kulminirale u godini koju cijeli svi-

jet nosi kao najsravniju stranicu globalne historije.

Da li ispovijest preživjele djevojčice uistinu može dotaći nečiju savjest?! Da li njena bol za gubitkom mlađe sestre i oca može zaboljeti one koji su sami krivi za to? Bojim se da odgovor znam, ali ipak nalazim za shodno da o tome govorim. Zašto ostati nijem onda kada ti činjenica da si bio sudionik nečeg tako stravičnog daje obavezu da o tom ne smiješ šutjeti? Ne smiješ da ne bi prešutno dao opravdanje svemu, jer onda kao da te nema, čemu si odabran da preživiš?

Prvi sumarij mojih sjećanja bila je izjava kao svjedoka pred Međunarodnim sudom pravde. Istina da sam osjećala ogroman strah da na taj način govorim o danu kad je ubijena moja jedanaestogodišnja sestra a ja ranjena, ali moja dječija psiha apsorbirala je te slike autentično i odlučila sam se odazvati pozivu za svjedočenje koje je trebalo biti garant da će pravda biti zadovoljena. Kao žrtva, osjećala sam dužnost; kao pravnik, znala sam zašto to moram uraditi. Jasna je bila više nego dovoljan razlog, a hronologija mojih sjećanja dovoljno čista da izjava ima dokaznu snagu. Kako je samo teško bilo ponovo u mislima proživjeti te događaje.

Malo je reći da smo patili zbog njenog gubitka. Mami je vjerovatno bilo najteže. Ona je pokupila sestrin rasuti mozak nakon eksplozije granate koja je bila početak događaja što su u nepovrat odnijeli sretni život naše porodice. Sjećam se da u bolnici noćima nisam mogla spavati. Ne zbog fizičkog bola, njega nisam niti osjećala u cijeloj toj agoniji. Neprihvatljiva mi je bila ideja da, kada se vratim kući, nje više neće biti. Ta me spoznaja ubijala. Sve mi je gubilo smisao.

Bila je treća godina od početka rata i sve što sam do tada preživjela bilo je ništa u poređenju s težinom trenutka tog ljeta. Napadi na grad intenzivirani su kao nikad ranije, istom jačinom širila se panika među ljudima. Mogla sam da je osjetim u tim bolničkim zidovima. Pogled kroz razbijena stakla na prozorima bio je dovoljan da se vidi kako su izbezumljeni i bespomoćni svi ti ljudi vani. A bilo ih je mnogo. Grad je bio pun izbjeglica iz okolnih mjesta koje su tu od samog početka rata, a neki su i kasnije stizali. Nedostatak hrane i vode sada je postajao sekundaran problem, svi smo imali isti osjećaj od koga se ledila krv u žilama – bliži se kraj...

Moji su često dolazili posjetiti me, mada su morali pješaćiti kilometrima i satima da bi me na-

kratko vidjeli, rizikujući živote u moru granata koje su dolazile s obližnjih brda. Otac je nakon tog događaja uvijek bio zabrinut i tih. Sjećam se njegovih suznih očiju koje je skrivao od mog pogleda dok mi je pričao o onom što se dogodilo i o tome kako će sve biti u redu, da se raduju mom dolasku kući. Sad mislim da je i tada znao da ništa nije u redu, da i neće biti... Svom sam se snagom borila da ne plačem u njegovu prisustvu. Uvijek nas je učio da budemo smireni pred olujama problema. Imao je snažan karakter i nimalo impulsivan temperament. Bio je čovjek koji je proputovao cijeli svijet, znao šta je život i otac kakvog svako može poželjeti. Ja sam posebno bila vezana za njega, a on se ponosio svojom najstarijom kćerkom koja je uvijek ispunjavala njegova očekivanja. Ti su me dani podsjećali na one trenutke s početka rata, kada je on kao ranjenik bio u bolnici, a ja sam mu nosila hranu i vjerovala da će se od toga što me vidi osjećati bolje... I danas vjerujem da je tako bilo. Samo, više se nisam užasavala prizora unakaženih ljudskih tijela, postalo mi je uobičajeno susretati se s tim. I nisam se više bojala priča o mrtvim ljudima... Dječijom naivnošću sebe sam zavarala da je taj majski događaj najveće zlo što nas je moglo za-

desiti. Jasne više nije bilo i toga sam u potpunosti postala svjesna tek po dolasku kući. Naš je podrum postao jedino mjesto gdje smo boravili, a rijetki odlasci u ostale prostorije preteško su mi padali. Tamo je vladala neopisiva praznina i sve je podsjećalo na moju dragu sestru. Kako nam je samo nedostajala... s njom je otišla sva naša radost. Dolazak ljeta nije bio kao prije. Nikom od djece u kući ništa nije značio. I ja sam postala prazna od tog događaja, više se nisam nadala ničemu. Sada kada razmišljam o tome, znam da su slike naših zabrinutih roditelja bile pokazatelj njihove svijesti o tome da stvari postaju još gore. Ali, i danas vjerujem da niko ovdje nije mogao niti zamisliti kolika će tragedija uslijediti.

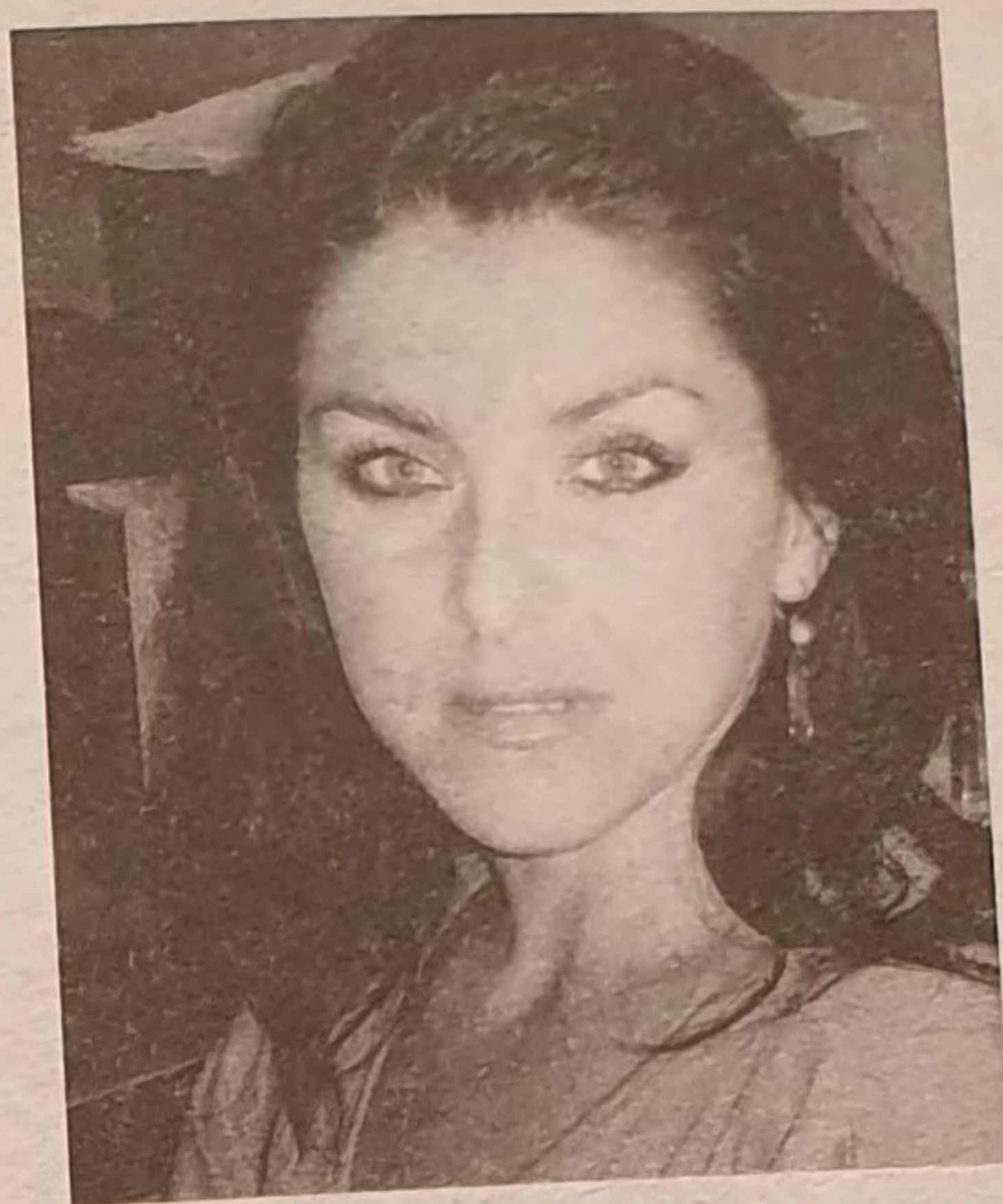
Dani koji su dolazili ličili su jedan na drugi, u mom su sjećanju kao preslikani. Nije bilo naznaka da razlog za nadu u bolje sutra postoji, ma koliko do tog sutra morali čekati. Juni je trajao čitav vijek... pa juli. Neko je donio informaciju da moramo krenuti put Potočara, gdje je bila baza međunarodnih mirovnih snaga, koje su u Srebrenicu došle dvije godine ranije. I tad je stanje u gradu bilo alarmantno i krajnje zabrinjavajuće, ali ovaj put nismo imali ničiji protektorat. Tužno je kako smo svi samo tren u his-

toriji i mrva čiji nestanak čovječanstvo ne uzima za gubitak... Jednom je najveći um ljudskog roda rekao: "Svijet nije opasno mjesto zbog onih koji čine zlo, već zbog onih koji to zlo gledaju, a ne čine ništa." Ono što se događalo slijedećih dana neću opisivati. Slike tih užasa, što su mojoj i drugim generacijama koje su imale nesreću biti rođene ovdje zauvijek okrutno obilježile život, vidjeli su svi koji su htjeli vidjeti. Sada mnogi o njima govore s istinskim ili licemjernim namjerama, ali njihovu težinu osjetili su samo oni koji su ih doživjeli.

Sada mi je 26 godina. U ovom gradu imam posao koji je i bio motiv mog povratka, te živim neki novi život. Skoro je 13 godina prošlo, za sve druge sad sam ovdje u nekoj drugoj ulozi, i treba da budem, ali u sebi nosim onu djevojčicu koja na nekim mjestima zastane i krišom pusti suzu... Činjenica je da će neko ovo pročitati, ali to neće umanjiti moju bol za gubitkom koji je u danima genocida zaokružen smrću mojih najmilijih... Neće moja sjećanja na najbolnije ristanke učiniti blijedima. Neće izbrisati moju nikad prežaljenu želju da tad u onim šumama posljednji put još samo jednom zagrlim svog oca... Bojim se priznati sebi da sam imala osjećaj da ga gledam zadnji put i tako ža-

lim za tom propuštenom posljednjom prilikom. Ali, poslužiti će možda da nekog navede na razmišljanje o neminovnosti potrebe da se suočimo s istinom ako se nadamo nekim boljim danima i potrebe da se pravda zadovolji, mada nikakve drakonske kazne ne bi bile ekvivalent za nama učinjeno zlo.

MEDIHA MUSTAFIĆ

Mediha Mustafić rođena je 21. 9. 1981. u Raševu, općina Milići. Osnovno obrazovanje je započela u rodnom mjestu a završila u Srebreniku. Završila je Gimnaziju "Meša Selimović" u Tuzli nakon čega i Filozofski fakultet Odsjek žurnalistika u Tuzli. Trenutno radi kao novinar na RTK Studio Srebrenica i kao dopisnica "Dnevno avaza". Prije dvije godine vratila se u Srebrenicu. Glavni motiv njenog dolaska je dug prema ubijenom ocu (Mehmedaliji) 12. aprila 1993., kao i svim žrtvama srebreničkog genocida i članovima mnogobrojne familije. Žrtva je srebreničkog genocida.

GENOCID PRIJE GENOCIDA

Svoje bivstvovanje na dunjaluku započela sam kada su se velike svjetske sile odmarale od posljedica hladnog rata, kada su jugoslavenski narodi žalili za jednim od najmoćnijih vladara tog vremena. Došla sam na svijet u narodu i porodici koji su mi rođenjem određeni, koje nisam birala. Bez vlastite volje počašćena sam najljepšim darom, biti muslimanka.

Kako je rođenjem određena moja vjerska pripadnost tako sam i odgajana; s islamskim načelima i obavezama: voli sve ljude, ne želi nikom zlo, ne kradi, ne psuj, poštuju starije... Moj bi rahmetli djed uvijek znao reći: "Svi smo Božiji i Bogu se vraćamo", a tako smo se i ophodili prema svim ljudima.

Znala sam samo da je razlika između Bošnjaka i Srba u imenima, iako su i ona često bila izmiješana pa se nije znalo ko je ko. Druge razlike, barem meni, nisu bile znane. Pitam se šta bi bilo sa

svim tim Mujama, Osmanima, Muhamedima... šta kojim slučajem da su nosili imena Slavko, Velimir, Zoran... da li bi bili spašeni u ovom ratu. Svi su momenti iz ratnog doba posebni, svi su zastrašujući, neki manje neki više. Zastrašujući je trenutak, koji je obilježio moj život, kada su srpski agresori od nekoliko granata ispaljenih s okolnih brda u Srebrenici ubili na desetine ljudi, a stotinjak izranjavali 12. aprila 1993. Toga je dana ubijen i moj otac. Kada sam vidjela njegovo oronulo tijelo na rukama mog amidže te kako ga odvoze prema bolnici, nestalo je sve što je do tada u meni bilo, nestalo je vjere u ljude, nade za bolje sutra, nestalo je sve ono što je moju dječiju dušu činilo sretnom. Samo zato što su nosili drugačija imena od zlikovaca s brda ubijeno je oko 74 Bošnjaka, nekoliko cijelih porodica je uništeno.

Sada sam ipak sretna, jer za razliku od većine žrtava srebreničkog genocida mogu posjetiti mezar moga rahmetli oca i proučiti mu Fatihu. Kada sam tužna, znam naći mjesto za utjehu. Nadam se da ću nakon mog ovozemaljskog života ponovno biti sa svojim ocem, s onim što volim najviše na svijetu.

Često analiziram govor reisa Mustafe efendije Cerića s jedne od prethodnih dženaza za naše

najmilije surovo pobijene u julu 1995. u kojem, između ostalog, stoji: "Srebrenica je naše more i naša obala spasa. U njoj se svi možemo utopiti, ali u njoj se možemo i spasiti." Često sebe testiram i zaprepastim se rezultatima. Zar je test samo mjera sjećanja, a ne mjera cjelokupnog mog življenja? Zapitam se: zar se počinjem utapati?

Žrtva sam srebreničkog genocida, žrtva sam agresije na našu zemlju, izgubljenog i propalog djetinjstva, pokvarenih umova i podivljalih utvara, žrtva sam neostvarenih snova i uzaludnih nadanja.

Voljela je majka sina, supruga muža, kćerka oca, voljele i izgubile u jednom danu ratnih srebreničkih godina. Još uvijek nakon toliko godina boluje žena za mužem, pati kćerka, majke više nema.

Pate hiljade majki, supruga, kćerki za svojim najmilijim, pate i nadaju se.

ELVISA HASKIĆ

Elviza Haskić rođena je 26. 8. 1982. u Bajinoj Bašti (R. Srbija). Do 1992. živjela je u selu Donje Peći, općina Srebrenica. Srednju mašinsku tehničku školu završila u Ilijašu, a trenutno je studentica druge godine Pravnog fakulteta u Srebrenici. Od 2003. povratnik je u Srebrenicu. Obnašala je funkciju tehničkog sekretara OOSDA Srebrenica. Sada radi u Hidrometeorološkoj stanici. Cijelu agresiju provela je u Srebrenici i kao dijete bila žrtva genocida.

TRNOVIT PUT ODRASTANJA

Rođena sam i živjela u selu Donje Peći, općina Srebrenica. Početak rata dočekala sam u selu sa svojom majkom, nenom i starijom sestrom, a otac i brat nisu bili tu; otac je radio, a brat išao u školu u Beograd. Stjecajem okolnosti oni su i ostali tamo tokom cijelog rata.

Imala sam deset godina kada je rat počeo. Nisam ni znala šta znači rat, znam da je sve počelo prijetnjama nekog čovjeka da će zbog nečega pustiti branu u Višegradu, a zatim nadlijetanjima helikoptera iznad mog sela i tenkovima u Srbiji preko rijeke Drine.

Jednog su dana počele povorke naroda da prolaze kroz moje selo i da idu dalje, bježeći ispred jugoslavenske vojske i četnika. Tada to još nisam razumjela, sve dok jednog dana nije došao red i na moje selo.

Mislim da je bio 11. april 1992, nisam sigurna, ali mi se taj datum urezao u sjećanje. Ispred

moje škole, tri kilometra od mog sela, stajao je tenk i pucao na nas. Narod je pobjegao u šumu, pa sam i ja s mamom. Nisam znala gdje su bile moja sestra i nena. Kada je tenk prestao pucati, vidjeli smo dim iz sela, kuće su gorjele. Ne znam kako, ali sam izgubila mamu ili me je ona ostavila i otišla tražiti sestru. Narod je krenuo iz šume prema selima koja nisu još bila izgorjela i krenula sam za njima. Kasnije sam sreća jednu komšinicu i otišla s njom u neko selo (Gladovići). Tu sam bila tri dana, a da nisam znala gdje su mi mama i sestra i da li su žive. Moja kuća nije izgorjela i mi smo se vratili u selo.

Moja je nena dan nakon napada doživjela moždani udar i umrla. Pokopali su je noću muškarci iz mog sela. Mi smo mjesec dana danju silazili kući, a noću spavali u šumi, sve do ponovnog napada četnika. U tom napadu četnici su zaklali moju drugu nenu i dvoje rođaka. Nakon toga otišli smo i nismo se više vraćali u selo da živimo. Majka i sestra povremeno su išle noću kući da donesu hrane, kako za nas tako i za kravu koju smo imali do zime 1992. Tog ljeta svaki sam dan čuvala kravu, iako je selo gdje smo bili svakodnevno granatirano. U zimu smo kravu prodali da bismo se prehranili. Ujesen nam je kuća zapaljena zapaljivim metkom iz Srbije.

Smjestili smo se u u mjestu Krst u školi koju su četnici svakodnevno granatirali, te smo se zbog toga preselili u drugo selo. Dva dana nakon što smo se odselili četnici su pogodili školu granatom koja je pala u sklonište. Tu su poginuli mnogi naši prijatelji, ukupno dvanaest njih. Između ostalih, dva brata blizanca iz Dobraka, zatim momak iz Liješča i djevojka iz Skejiča, brat i sestra iz Poljaka, muž i žena iz Bukovika a iza njih je ostalo troje djece. Dvoje od njih je bilo kod roditelja u krilu i preživjelo. Mnogi su ranjeni. Taj ću dan dugo pamtiti. Mama je otišla da donese još neke stvari koje su nam ostale kada se začuo tup udarac i onda cika i galama. Nismo znali šta se događa, ali smo znali da nije dobro. Sutradan sam otišla na Krst i prvi put u životu vidjela mrtve ljude. U jednoj sobi u školi ležali su mrtvi Eldina i njen momak. Bilo je tako tužno vidjeti prekinutu mladost dvoje ljudi koji se vole. Tu ću sliku do kraja života pamtiti. Stigla je još jedna ružna vijest; granata je pogodila kuću u kojoj je živjela moja tetka i rodica i rođak su bili ranjeni. Na sreću oni su preživjeli.

Ja sam to ljeto dobila osip po tijelu od otrovnih materija kojima su nas gađali iz Srbije. Sve je bilo zagađeno, a ja sam jela kupine. Izliječila

sam se tek u Srebrenici, ali i danas po tijelu imam ožiljke od tog osipa.

U Srebrenicu smo došli 1993. kada su četnici okupirali selo u kojem smo bili. Sjećam se da je bio veliki snijeg i da smo putovali cijelu noć. U Srebrenicu sam opet došla sama, mama je otišla istovariti neke stvari koje smo ponijele sa sobom. Sestra nije htjela s nama, jer je mislila da nećemo morati ići dalje. Otišla sam kod maminog daidže u kuću gdje je i ona kasnije došla, a i sestra za koji dan. Kada je 1993. išao konvoj za Tuzlu, sestra opet nije htjela ići, pa smo ostali u Srebrenici. U daidžinoj smo kući živjeli jedno vrijeme, a pošto nas je bilo preko 50, mi smo se iselili u jednu izgorjelu srpsku kuću. Sestra mi se nakon toga udala, pa smo mama i ja ostale same. Kuća u kojoj smo živjele stalno je prokišnjavala i jednog se dana srušila. Uspjele smo izaći prije rušenja. Nakon toga smo ponovo živjele u daidžinoj kući, sve do okupacije Srebrenice.

Jedan dan te zime ostat će mi duboko urezan u sjećanje. Bio je veliki snijeg i ja sam izašla ispred kuće da se sankam. Odjednom je nešto počelo brujiti, pogledala sam u nebo i vidjela veliki avion! Nisam se imala gdje sakriti, a tako me je bilo strah da me i danas uhvati jeza kada

se toga sjetim. Sreća prošao je, a kasnije sam saznala da je izbacio bombe na Osmace.

Najviše pamtim konstantnu glad, neslan hljeb od zobi koji bode kad se jede; nisam imala šta obući, vaši i buhe gdje god se okreneš i nemoćan narod da to promijeni.

Neko vrijeme je u Srebrenici bilo relativno mirno, a onda je došla ta kobna 95. godina.

Napadi su počeli krajem juna i početkom jula. Četnici su napali bolnicu u Srebrenici i mjesto Vidikovac i ubili nekoliko ljudi koje su zatekli na spavanju, a zatim su počela granatiranja i opći napad na Srebrenicu. Mama i ja krenule smo iz daidžine kuće i otišle do tetke, koja je živjela u centru grada, a onda smo otišli kod tetkine zaove gdje smo prespavale prvu noć. Spavala sam ispod stola, jer nije bilo mjesta nigdje drugo u kući, a mislim da moja mama nije uopće spavala. Sutradan smo se vratile do tetkine kuće. Počelo je ponovo pucati, pa smo otišli u sklonište. Tada je neko rekao da su četnici ušli u Srebrenicu i da treba ići prema Potočarima. Svi smo izašli napolje i pod granatiranjem krenuli niz grad. Mama je od straha zaboravila da se obuče i vratila se u sklonište, a meni je rekla da je čekam. Malo sam stajala, ali kad je počelo pucati iz VBR-a, krenula sam sama

niz ulicu. Cijeli sam dan bila sama i nekad poslijepodne sam našla mamu. Ponovo je počelo pucati, pa smo otišle u lamele kod bolnice. Mama i ja smo ušle u neki stan da se barem malo sklonimo od granata.

Kada je granatiranje prestalo, otišle smo u krug Holandskog bataljona, gdje smo se popele na kamion koji nas je odvezao u Potočare u bazu UN-a. Došli smo u fabriku i tu smo bili dvije ili tri noći. Sjećam se da smo bili na spratu, a da su u prizemlju u hodniku bili ranjenici koji su dovezeni iz bolnice. Bilo je jako hladno da se od hladnoće nije moglo spavati, a nismo se imali čime pokriti.

O sestri i tetki nismo ništa znale. Prije nego što smo došli u Potočare, vidjeli smo ljude kako se pripremaju da idu preko šume, pa smo pretpostavljali da će zet i tetak ići s njima.

Mislim da je bio četvrtak. Iz Potočara smo krenuli među posljednjima. Izašli smo iz fabrike i krenuli prema autobusima. Rečeno nam je da idemo za Tuzlu. Vidjeli smo da četnici, uz prisustvo holanskih vojnika, odvajaju muškarce, pa čak i djecu. Više puta u toku putovanja vozač je zaustavljao autobus, ulazili su četnici tražili novac, zlato, muškarce i onda izlazili. U nama je sa svakim stajanjem rastao strah.

Na putu za Tuzlu vidjela sam više puta zarobljene muškarce pored puta, neki su sjedili, neke su četnici tjerali ispred sebe s podignutim rukama iznad glave, a na jednom mjestu, rekli su mi da je to bila Kasaba, na livadi je bilo mnogo zarobljenih muškaraca. Svi su sjedili s glavom među nogama i rukama iznad glave.

Dugo smo se vozili. Već se bilo smračilo kada se autobus zaustavio. Naredili su nam da izađemo i da idemo dvoje po dvoje. Samo što smo krenuli, čula sam jedno gromoglasno STOJ. U tom sam trenutku pomislila da je to kraj i da će nas sve pobiti. Međutim, četnik nas je zaustavio i naredio da između sebe povedemo ili poneseemo stare i iznemogle koji nisu mogli hodati. Mama i ja smo povele jednu nenu i krenule putem za koji nismo znale kuda vodi. Prošle smo kroz jedan tunel i ugledale kamion kako ide prema nama. Iz kamiona su nas poselamili pakistanski vojnici, unproforci, i tek tada smo znale da smo na slobodnoj teritoriji. Došli smo u Kladanj gdje su nam podijelili ćebad, hranu i rekli da odmah idemo na Dubrave u šatorsko naselje. Na Dubrave smo došli ujutro. Opet je bilo hladno, nasred livade mama je prostrla jedno ćebe. Legla sam i zaspala. Kada sam se probudila, bila sam sva mokra, zemljište je bilo

močvarno. Na livadi smo bili cijeli dan s još mnogo ljudi. Nisu nam dali da uđemo u kamp, nego su nam rekli da će autobusi doći po nas da nas voze u kolektivne centre i škole na području Tuzle.

Poslijepodne su autobusi počeli dolaziti i odvoziti narod, ali mama nije htjela nigdje ići i počela se čudno ponašati. Govorila je kako su sve to četnici i da mi nismo u Tuzli, čak je uvjeravala i druge ljude u to. Kasnije me natjerala da idemo, odnosno da bježimo, jer će nas četnici sve pobiti. Nisam htjela ići, ali nisam je mogla pustiti samu. Prešle smo asfalt i ušle u kukuruzište. Počelo se smrkavati. Dugo smo hodale i došle do jedne rijeke. Ona je već nepovezano pričala i shvatila sam da nešto nije u redu.

Rekla mi je da je bolje da skočimo u rijeku nego da nas četnici uhvate. Rekla sam da neću, počela sam je uvjeravati da to nije istina i da smo mi u Tuzli. Zatim je rekla: "Eto ga, sad će nas ubiti" i uhvatila me za ruku i povukla prema rijeci. Uхватила sam se za neko drvo, a ona je skočila. Nisam znala da li tu ima kuća, ali sam počela dozivati i moliti da me neko čuje. Onda sam vidjela da se svjetla u daljini pale i počela sam jače vikati. Došli su neki ljudi i njih peterica su je jedva izvukli iz rijeke.

Odnijeli su je do jedne kuće, a mene preveli preko rijeke. Tamo su nam dali da se presvučemo i mami su napravili kahvu. Počela ju je piti i rekla nešto što nikad neću zaboraviti: "Vidi, prava kahva! U nas u Srebrenici nema prave kahve."

Nakon toga su pozvali bolničare s Dubrava. Mamu su pregledali i odvezli u psihijatrijsku bolnicu Kreku u Tuzli zbog sloma živaca i pokušaja samoubistva, a ja sam ostala u ambulanti na Dubravama. Tu sam prespavala i ponovo sama krenula od naselja do naselja da potražim sestru. Jedna žena mi je rekla da ju je vidjela u jednom od naselja i da nije daleko. Našla sam je taj dan s tetkom i njenom djecom. Sestra i ja smo povremeno išle mami u posjetu. Nakon mjesec dana je izašla iz bolnice. Kasnije je koristila lijekove i malo se oporavila, ali više nije ista kao prije.

Na Dubravama smo ostali mjesec dana. To je bio život nedostojan čovjeka, baš kao i u ratu, s razlikom što smo tu imali jesti soje i hljeba svaki dan.

Zet je došao četrdeset dana nakon što je Srebrenica zauzeta, a tetak nije nikad, kao ni mnogobrojna ostala familija i prijatelji. Brat je 1999. došao iz Beograda u Bosnu, a otac nije nikada.

Roditelji mi se nisu formalno razveli, ali ne žive zajedno.

Nisam imala djetinjstvo, nisam bila tinejdžer i nikad neću imati normalan život koliko god se trudila, a za sve to je kriv rat. Nakon svega ponovo živim u Srebrenici i imam snage svaki dan gledati u oči ljudima koji su mi uništili život.

DŽELALUDINA Nukić

Dželaludina Nukić rođena je 26. 1. 1984. u Srebrenici. U Srebrenici je za vrijeme agresije, do jula 1995. završila 4. razred osnovne škole. U julu 1995. protjerana je u Tuzlu, a nakon toga je prešla u Sarajevo, gdje je završila osnovnu i srednju školu. Nakon srednje škole upisala se na fakultet u Tuzli i s majkom vratila u rodni grad, Srebrenicu. U Srebrenici živi već četiri godine. Počela je raditi u organima uprave Općine Srebrenica.

ZAŠTO BAŠ MI?

Kako da počnem ovo pričanje, pitam se. Iako sam imala samo osam godina, dobro se sjećam dolaska čovjeka u vojnoj uniformi od kada za mene počinje drugi život. Zovem ga čovjek u vojnoj uniformi, a evo i zašto. Moja porodica, babo, mama, tri starije sestre i ja, sjedimo u našem lijepom i potpunom domu. Oslušujemo pucnjavu, dozivanje, vikanje, galamu, hodanje... Sve s vana čujemo, a u kući mrtva tišina, samo pogledi idu od jednog prema drugom. Taj naš mir, strah, ali i sreća da smo svi zajedno i živi prekida zvono telefona. Telefon zvoni, zvoni, ali niko se ne javlja. Uporno zvoni, ne prekida. Sada kažem da je i to neki znak. Mama izlazi u hodnik i javlja se na telefon. U istom trenutku čovjek u vojnoj uniformi kuca na ulazna vrata. Nemamo drugog izbora, babo ustaje i otvara vrata. Čovjek pozdravlja i pita ko ima unutra. Mama stavlja ruku

babi na rame kao znak da se drži razumno i hrabro. Babo odgovara, a čovjek u uniformi traži dopuštenje za ulazak u kuću. Ulazi s puškom, a ja i moje sestre vrištimo, nesvjesno, vjerovatno od straha. Glas iz nas je samo izlazio. Čovjek u vojnoj uniformi nam, spuštajući pušku, govori da se smirimo i da nam se ništa neće dogoditi. S roditeljima pije kahvu i ponešto pita. Razgovor teče, moje sestre i ja šutimo, ali strah je tu.

Popili su kahvu, čovjek u vojnoj uniformi odlazi s riječima koje i danas dobro pamtim. "Ne brinite, ništa vam neće biti, samo ne izlazite iz kuće." U avliji je ispalio nekoliko metaka, kao neki znak da je sve završio u tom dijelu. Odlazi, mi ostajemo.

Zovem ga čovjek u vojnoj uniformi jer je bio čovjek, a ne četnik. Već taj dan u mojoj ulici i drugoj došlo je do ubijanja i paljenja.

Dan koji pamtim i svake godine preživljavam je 6. maj. Tog dana bila sam u kući s mamom i sestrom. Ujutro smo nešto pripremile za jelo i otišle da vidimo kako je doktor Nijaz i njegovi roditelji. To su nam prve komšije, ali nam znače mnogo više od toga. Samo što smo ušle, zapucalo je sa svih strana. Odjednom je neko provalio vrata. Upada četnik, vičući: "Šta vi tu

radite, ko ste?" Rahmetli hadžija Rešid odgovara da je on bolestan. Četnik upire pušku u nas i vrišti: "Govori gdje su ostali! Gdje su muškarci?" Mi šutimo. Ne možemo da govorimo. Dru-ga dva četnika pretresaju kuću, a taj i dalje samo u nas gleda s uperenom puškom. Ne znam koliko je to trajalo, ali meni djevojčici od osam godina bilo je vječno. Konačno su otišli. Sigurno im je bila namjera da nas ubiju, ali ostali smo živi. Allah, dž.š., određuje ko koliko živi, a ne ljudi, bez obzira koliko silni bili. Živi smo, ali su nam nanijeli bol koja i danas stoji. Došao je doktor Nijaz, četnici ga nisu uspjeli vidjeti, Allah ga sačuvao od njihovih očiju. Kratko je rekao da nam kuća gori i da idemo gasiti. Plamen do neba. "Moj Nijaze, nemamo šta gasiti, plamen je do neba, ali ja sam živa i moja djeca. Da sam ostala u kući, sada bih gorila zajedno sa svojom djecom, ne d'o dragi Allah, dobro je", govorila je mama gledajući kako u plamenu nestaje dvadeset godina truda i ulaganja. Tješila nas je: "Dobro je, samo da dođe babo da ga vidimo, pa će sve biti dobro." Ja plačem jer ništa nema. Sve su četnici uništili, sve moje uspomene, drage slike, sve, sve... Ostajemo tu da spavamo. Babo dolazi sav sre-tan što nas vidi žive. Iz šume je gledao kako ku-

ća gori. Kada sam ustala, pogledala sam majku. Jedan dio njene do jučer crne kose potpuno je sijed.

Nakon što se smirilo pucanje, otišla sam na pe-
peo kuće kako bih barem nešto pronašla. Naža-
lost, nema ništa.

Život se nastavlja. Pucnjava, kamioni dolaze, a
četnici iz napuštenih kuća sve iznose u kami-
one i voze. Sve, baš sve. I dalje se puca, ali hra-
bri LJILJANI oslobađaju moj grad. Srebrenica
je slobodna, četnika nema, ubijanja nema, ne-
ma pucanja, nema pljačkanja, nema paljenja.
Sva ta događanja najednom nestaju!

Ne idem u školu iako nisam potpuno završila
prvi razred, babo ne ide na posao, pa ni u svo-
joj kući ne živimo. Komšija Jusuf (koji je nestao
1995) dao nam je potkrovlje svoje kuće na kori-
štenje. Nekako mi je sve drugačije. Sretna sam
što smo svi živi i zdravi, ali kada poželim nešto
svoje, nema ga. Poželim nešto obući, pa se sje-
tim da toga više nema. Ja sam samo djevojčica
od osam godina. Pitam se zašto su mi morali
sve moje stvari i igračke zapaliti.

Prošlo je nekoliko dana. Grad se polahko puni
a bio je tako prazan. Ljudi iz okolnih sela Sre-
brenice, a najviše iz Bratunca, dolaze jer bježe
od četnika. Radujem se što dolaze i nadam se

da ću upoznati djevojčicu ili dječaka da se ig-
ram. Sestre su starije, rođaci također, tako da
se, kako je počeo ovaj prokleti rat, nemam s
kim igrati. Jedna po jedna kuća se otvara i ljudi
se useljavaju. U kuću mog školskog druga, s
kojim sam išla samo u prvi razred i to bez kra-
ja i bez moje prve đačke knjižice, uselile su se
dvije djevojčice s roditeljima. Baš te djevojčice
postale su mi drugarice, danas prijateljice. Cije-
li rat, od 1992. do 1995, igrala sam se Adelom i
Amelom, novim, ratnim drugaricama.

Babo je uspio s daidžom očistiti kuću, nešto po-
kriti, tako da smo se u septembru vratili u nju. Bi-
la sam tako sretna iako smo samo imali mali dio
kuće, ali to je moje i nekako se lijepo osjećam.

U tom našem sretnom domu, poslije svega što se
dogodilo, ponovo smo svi zajedno, sretni i po-
malo tužni. Rat traje već šest mjeseci i osjeti se
nestašica, nestaje osnovnih stvari, nema dovo-
ljno hrane. Babo kada nije u vojsci, na straži,
odlazi u sela u okolini Srebrenice i Bratunca oda-
kle su protjerani Bošnjaci i donese nam nešto
hrane.

U tom preživljavanju bez dovoljno hrane, u stra-
hu od pucnjave, pod kišom granata prolazi vri-
jeme i moja osma godina života. Roditelji se tru-
de da ja sve to ne osjetim. Jasno mi je zbog čega.